

ÖZET

Eski çağlardan itibaren Çinliler, toprağın gözenekliliğini giderme ve yüksek sıcaklıkta pişirerek sertleştirme konuları üzerinde önemle durmuşlardır. Çinli ustalar her zaman, çok özel teknikler geliştirmiş ve son derece yaratıcı seramikler üretmişlerdir. Çok büyük bir seramik geleneğine sahip olan Çin’de, hanedanlıklar boyunca muazzam gelişmeler ve ilerlemeler kaydedilmiştir. Çin seramiklerinin teknik ve estetik gelişimlerinde teknolojik ilerlemelerin yanı sıra, yaşanan savaşlar sonucu meydana gelen kültürel değişimler de son derece etkili olmuştur. Çin’de ilk seramik üretimi, Neolitik Çağ’da Sarı Nehir çevresinde, özellikle Shanxi, Henan ve Jiangsu gibi merkezlerde gerçekleşmiştir. Shang Dönemi’nde (1523-1028) kül sırlı bazı seramik parçalar üretilmiş olsa da, tam teşekküllü seramik atölyeleri ilk kez VI. yy.da kurulmuştur. Çin seramiğinin zirvesi sayılan porselenin üretimi ise Tang Hanedanlığı sonrasında fırınarlarda yüksek sıcaklıklara çıkılması sonucu gerçekleşmiştir.

PERIODICAL IMPROVEMENTS OF CHINESE CERAMIC

Since antiquity, Chinese people put emphasis on the subjects of firing of clay at very high temperatures and the elimination of its porous structure. They have always been interested in developing special techniques for innovative ceramic wares. Throughout the dynasties, tremendous developments and transformations arose in the field of ceramics in China as a remarkable ceramic tradition. As well as technological improvements, also cultural changes which occurred as a result of wars were effective on these technical and aesthetics developments. During the Neolithic age, the first ceramic productions were made particularly by various inhabitants settled around the Yellow River, such as Shanxi, Henan and Jiangsu provinces. Although some ceramic wares coated with a very fine layer of wood ash glazes were produced in the Shang Period (1523-1028 B.C.), well equipped studios were first established in the 6th century. As being the ultimate production of Chinese ceramic ware, porcelain was produced during the Tang Dynasty after they managed to control the high temperatures in their kilns.

Anahtar Kelimeler : Seramik, Çin, Sır, Sanat

Key Words : Ceramic, Chinese, Glaze, Art

Bugün de dünyanın en önemli seramik üretim merkezlerinden biri olan Çin, tarih boyunca çok güçlü bir seramik geleneğine sahip olmuştur. Birçok seramik üretim tekniğini keşfedip geliştiren ve kusursuz eserler yaratan Çinli ustalar, bu geleneği yüzyıllar boyunca yaşatarak kendine özgü bir seramik kültürü yaratmışlardır.

Çin’deki ilk seramik üretimi Neolitik Çağ’da M.Ö. 6000’li yıllara kadar uzanmaktadır. Daha sonraki dönemlerde tarihsel gelişim sürecine bağlı olarak seramik üretim tekniklerinde bir takım gelişmeler yaşanmış, yeni şekillendirme, pişirme ve sırlama teknikleri keşfedilerek hayata geçirilmiştir. Çin kültüründeki ölü gömme ritüellerine bağlı olarak seramik eşya kullanımı yaygınlaşmış ve ülkenin birçok bölgesinde seramik üretim merkezleri oluşmuştur.

Çin seramik sanatının gelişimine kronolojik bir açıdan bakan bu çalışmanın amacı, dünya seramik sanatında çok özel bir konuma sahip olan Çin seramiklerinin oluşumundaki temel evreleri saptamak ve bu konuda genel bir çerçeve çizmektir.

ARKAİK DÖNEM

Günümüzde Xi’an şehri yakınlarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Yangzhou kültürüne ait Guan¹ kapları, ölüm törenlerinde kullanılmaktaydı. Kırmızı kilden yapılmış kaplar elde sucuk yöntemiyle üretilmiş olup çok iyi perdahlanmış ve siyah astarla daha çok balık, kurbağa, geyik ve kuş figürleriyle dekorlanmıştır (Resim 1).

Resim 1: Guan Kabı, Yangzhou Kültürü, h:44.2cm. Ø:47 cm., M.Ö. 3000

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü, ANTALYA.

1- Kaplar şekillendirilme ve kullanım amaçlarına göre isimlendiriliyordu, ölü küllerinin saklandığı şişkin gövdeli kap ‘guan’, kase ‘pen’, amfora benzeri şişeler ‘ping’ ismini taşır. Gabriele Fahr-Becker (Ed.), The Book of East Asia, Könemann, France, 1999, s.15

İlk tarihi çağ olan Shang Dönemi (M.Ö. 1523–1028), bronz dökme sanatındaki olağanüstü başarılarıyla güçlü ve seçkin bir uygarlık sergiler. Bronz döküm tekniklerinin gelişimiyle beraber, daha öncesinde kilden yapılan tören kapları yerini bronzla bırakır. “*Shang Dönemi boyunca Çömlekçi Çarkı henüz yeni bilinmeye başlamıştı ve sırsız bünye iki tip kilin karışımından oluşmaktaydı*”.² Bu dönemde, üzerinde kazıma ve baskı gibi Neolitik dekor teknikleri taşıyan gri bünyeli toprak kaplar bulunmuştur. Yine aynı eğilimdeki gri kaplar, Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 1027–256) dönemi gömütlerinde de karşımıza çıkar.

Shang dönemi seramik üretiminde nadir bulunan iki tip seramik dikkat çeker. Bunlardan ilki, oldukça yüksek sıcaklığa kadar pişirilip ileri bronz çağının etkileyici stilinde kazınarak dekorlanan ince taneli beyaz seramiklerdir (Resim 2). Muhtemelen bu tarz üretim sadece hanedanın kullanımı için yapılmaktaydı. Diğeri ise bir başlangıç olarak kabul edebileceğimiz, üzeri ilkel feldispatik sırla kaplanmış pekişmiş bünyeli kaplardır (Resim 3). Bundan sonra beyaz kaplar iz bırakmaksızın ortadan kaybolduysa da, son bulgulara göre sırlı, pekişmiş bünyeli kaplar, en azından Zhou Dönemi’ne kadar nadiren de olsa üretilmeye devam etmiştir.³ Bu dönemde kalıpla şekillendirme bilinmesine rağmen, kaplar genellikle çömlekçi tornasında elle şekillendirilmiştir. Formlar, rölyefleri çoğunlukla yatay bir bant içinde kazınıp dekorlanan bronz kapları taklit eder. Bu kaplarda kullanılan sırlar 1200–1300°C de eriyen ağaç küllerinden elde edilmiştir.⁴ Bu dönemde önemli kişilerin ölümünde, karısı, odalığı, uşağı, hayvanları ve çeşitli eşyalarıyla birlikte gömülmesi çok yaygın bir davranıştı. Bu barbarca gelenek Han Hanedanlığı (M.Ö. 206 - M.S. 220) döneminde terk edilmiştir.

Resim 2: Kazıma dekorlu kap,

**Resim 3: Kahverengi sırlı sürahi,
M.Ö. 13-11. yüzyıl h:32.6 cm
Batı Zhou, h:12,5cm, M.Ö. 9-8. yy.**

HAN (M.Ö. 206-M.S. 220) VE ALTI HANEDANLIK (M.S. 222–589) DÖNEMLERİ

Seramik ve porselen yapımının beşiği, birçok yabancı kavimin istilasına uğramış bir bölge olan Çin’deki Sarı Nehir Vadisi’ndeydi. Form ve dekorasyon açısından teknik ve estetik güzelliğe ulaşmanın başlangıcı Han Dönemi’nde M.Ö. 206 yıllarında olmuştur. “*Bazı yabancı ülkelerle yapılan ticaretle birlikte bir takım teknikler, örneğin Roma İmparatorluğundan kurşunla sırlama, Suriye ve Mısır’dan sır yapma teknikleri ülkeye girerek Çinli seramikçileri etkilemiştir*”.⁵ Han Dönemi seramikleri arasında dikkat çeken işler, yeşil ya da kahverengi renklere yumuşak, kurşun-silikat sırla kaplı seramik eşyalardır. Başkentini bulunduğu kuzey eyaletlerinde Ch’ang-an (Xi’an) ve Loyang’da bulunan bu işler genellikle ölüm törenlerinde kullanılan; basit figürinler, çok çeşitli formlara sahip yerel gereçler ve hayvan şeklindeki sunu kaplarıydı. Bu işlerle birlikte genellikle bir grup sırsız, gri bünyeli, beyaz astarla kaplı ve pigmentlerle renklendirilmiş eski stilde yapılmış seramikler mevcuttur (Resim 4).

Resim 4: Han Dönemi pigmentle renklendirilmiş figür 80x75x29 cm., M.Ö. 180

2- Joaquim Chavaria, The Big Book of Ceramics, New York, 1994, s. 20.

3- Robert J. Charleston, World Ceramics, Spain, 1981, s. 44

4- Joaquim Chavaria, a.g.e., s.20

□ * “Altı Hanedanlık” ismi, Yangtze nehri çevresinde hüküm sürmüş ve başkenti Jiankang olan bir grup hanedanlığı ifade etmek için kullanılan bir grup isimdir. Bu altı hanedanlığın kronolojik sırası şöyledir: 1- Doğu Wu (222–280), 2- Jin Hanedanlığı (265–420), 3- Liu Song Hanedanlığı (420–479), 4- Qi Hanedanlığı (479–502), 5- Liang Hanedanlığı (502–557), 6- Chen Hanedanlığı (557–589), http://en.wikipedia.org/wiki/Six_Dynasties E.T25.01.2010

5- Stanley W. Fisher, Fine Porcelain and Pottery, Gallery Press, Hong Kong, 1981, s. 9.

Müsrifçe kullanılan bu mezar eşyaları, Han Dönemi boyunca Çin'in ekonomik gücünün arttığı bir göstergesidir. Toprak bütünlüğünün geniş ölçüde sağlandığı bu dönemde, merkezileştirilmiş Konfüçyüs bürokrasi şekli daha sonraları Çin'de yönetim modeli haline gelmiştir. Han Dönemi'nin bölgesel seramik kaplarının buluntuları batıda Hunan, Szechuan ve güneyde Canton gibi merkezlerde yoğunlaşmaktadır. Ancak üretim merkezi net olarak belirlenemeyen, bazen üstünkörü "proto-porselen" olarak adlandırılan bir grup stoneware ürün, bünye ve sırlarında feldspatik bir yapı içerir. İyi sinterleşmiş bu gri seramik kapların üst kısımları zeytin yeşili sırla kaplanmıştır.

Altı Hanedanlık Dönemi'nde (M.S.222-589), Han İmparatorluğu'nun yıkılması sonucunda ülke Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmıştır. Budizm'in etkisini arttırdığı bu dönemde güneydeki Yangtze nehri çevresi ekonomik olarak gelişmiştir. Budist hayatın günlük işlerinde ve ritüellerinde sıkça kullanılan porselenimsi bünyeye sahip, yağ yeşilinden gri-yeşil tonlara kadar seladon sırlı kaplı bu ürünler "Yueh İşleri" olarak tanımlanır (Resim 5).

Resim 5: Lotus süslemeli seramik kap, Güney Hanedanlığı, mavi-yeşil seladon sırlı, h:43.7cm.

TANG DÖNEMİ (M.S. 618 – 907)

Tang Hanedanlığı Dönemi birçok alanda belirgin dönüşümleri ortaya koyar. Çin sanatında şaşaa duygularını uyandıran kuvvetli bir etkinin yaşandığı VII. ve VIII. yy.lar boyunca kuzeyli başkent Chang'an, medeni dünyanın değilse de bir anlamda Asya'nın odak noktasıydı. Bununla birlikte Çin hiçbir zaman bu dönemde olduğu kadar yabancı etkileri kabullenici olmadı. Çin ordusunun Orta ve Batı Asya'ya ulaşan eski İpek Yolu'nu yeniden açmasıyla, birçok ülkeden ziyaretçi, kendi sanatlarını ve geleneklerini de Çin'e getirdiler.⁶

Bu dönemde Budizm ve Budist Sanatın yükselişi, özellikle bronz heykel yapımında kendini göstermiş ve birçok şaheser ortaya çıkmıştır. Saray kullanımına yönelik kaliteli porselen üretimi Tang Hanedanlığı boyunca yavaş yavaş fakat kendinden emin bir şekilde ilerler. "*Çin tarihinde bu dönemde, ünlü kişilerin mezarlarını; erkek, kadın, at, deve gibi seramik figürlerle donatmak bir gelenektir. Bu figürlerin, ölen kişiyi yaşamdan sonra eğlendireceğine inanılmaktaydı. Bu geleneğin çok popüler hale gelmesi sonucu, 741 yılında mezarlara konulan figür sayısı imparatorluğun emriyle sınırlanmıştır*"⁷. Bununla birlikte yapılan kazılarda çok sayıda at ve deve figürü ele geçirilmiştir.

Sui Dönemi'nde zaten var olan yüksek kaliteli, soluk renkli kurşunlu sırlarla kaplı beyazimsi bünyeli seramikler, Han Dönemi'nde yeniden canlanmaya başlar. Ortaya çıkan yeşil ve amber sarısıyla renklendirilmiş bu görünüm (çok nadiren mavi ya da mor ile) Tang Dönemi "Sancai" (üç renk) işleri diye adlandırılan stili oluşturur (Resim 6). Bu yüzeyler genellikle benekli damla şeklinde ya da -V- şeklinde sembollerle süslenmiştir.

Üretimdeki bu çeşitliliğin, sonraki dönemlerde çok daha belirgin olduğu görülür. Güney Çin'in birçok bölgesi, Yueh geleneğinde yapılmış gri-yeşil sırlı stoneware seramiklerin izinden giderek zenginleşmiştir. "Beş Hanedanlık" (M.S. 916-960) öncesi, ileri Tang Dönemi'nde bu tarz işler büyük gelişme göstererek son derece şık bir stil haline alır. En çok bitki motifleri, kuşlar ve hayvan şekilleri kalıplanıp ya da kazınarak süslemede zirveye varılmıştır.

Bugün hala Tang seramiklerinin en önemli başarısı olan porselenin keşfi tartışma konusudur. Bu son derece sert, parlak beyaz malzeme, yarı transparan görünümünü ve vitrifikasyon özelliğini, yüksek sıcaklıkta pişen beyaz kaolin ve feldspata borçludur. Erken Tang Dönemi'nde var olan beyaz renkli seramiklerin sırları porselen görünümüne oldukça yaklaşmıştır. Fakat porselenin bundan çok daha önce M.Ö. IX. yy.da Zhou hanedanlığı sırasında ortaya çıktığı söylenebilir. Bu tarihlleme Mezopotamya'da Samarra kentinde ortaya çıkarılan bir takım ihraç malı kırık porselen parçalarına istinaden yapılmıştır. "*İlginçtir ki; Çince porseleni diğerlerinden ayırt edici bir kelime yoktur. Çinlilerin kullandığı "t'z'u" terimi eşit derecede tüm sert ve çınlayan seramik türlerini kapsar*"⁸ Benzer yarı transparan ve neredeyse renksiz porselenler en başından beri Tang Dönemi'nin kase ve sürahi gibi başlıca formlarında, Çin toprakları var olduğundan beri süregelmiştir. Bunlar Çin kaynaklarında "Hsing

6-Robert J. Charleston, World Ceramics, Spain, 1981, s. 47.

7-Stanley W. Fisher, Fine Porcelain and Pottery, Galley Press, Hong Kong, 1981, s. 9.

8-Robert J. Charleston, World Ceramics, Spain,1981, s.47

ware” diye adı geçen ve Kuzey-doğu’da Hebei şehrinde yapıldığı ileri sürülen seramiklerdir (Resim 7). Bu seramikler, ta ki “Ding ware” diye anılan ünlü seramikler, bunların yerini alıncaya dek Song Hanedanlığının erken dönemlerine kadar devam etmiştir.⁹

Resim 6: Sancai dekorlu deve figürü,

Resim 7: Erken Tang dönemi amfora
Yeşil (bakır), kahve (demir), sarı
(antimon) 500-600 30.7x14 cm
Oksit kullanılmıştır, h: 66 cm.

SONG (M.S. 960 – 1279) VE YUAN (M.S. 1279- 1368) DÖNEMLERİ

Song seramikçiliği Tang Dönemi’ne göre çok daha çeşitli ve ince bir üsluba sahiptir. Bu dönemde eğitimli sınıf bu sanata büyük bir değer vermiş ve seramik endüstrisi daha öncesinde olmadığı kadar himaye edilmiştir. Geçen yüzyıllarda, felsefe, edebiyat ve sanat hareketlerinde bir yükselişe sebep olan tinsel ve entelektüel heyecan, sarayın kendisine de yayılmıştır. Fakat aynı zamanda Song Dönemi, ciddi politik zayıflığın yaşandığı bir dönem olmuştur. 1127’de kuzeyden gelen Chin Tatarları başkent Kaifeng’i ele geçirir ve İmparator

Hui Tsung’u esir alırlar. Bundan sonra küçülerek güneyde hüküm süren “Güney Song” İmparatorluğu Hangzhou’daki Saray’dan yönetilmeye başlamıştır. Güneyin çömlekçilik merkezi olan bu kent, kültürel hayatın gelmesiyle birlikte gelişmeye başlamıştır. Song Dönemi seramikleri mükemmelliğini, kendinden önceki dönemde gerçekleşen stoneware tekniklerindeki büyük gelişimlere (sıcaklığının ve atmosferinin düzenlenmesi) borçludur. Nitekim Tang döneminde seramikçiler, örneğin, demir bileşiklerinin sır içinde oksidan ortamda sarı, kahverengi ya da siyah renk verirken; indirgen ortamda yeşil ya da mavimsi renk tonları verebileceğini biliyorlardı. Song döneminde bu gibi özellikler daha sistematik bir şekilde araştırılmıştır. Ayrıca yoğunluk ve viskozite gibi diğer etkenler ince ince hesaplanarak etkileri test edilmiştir. Bu dönemde gökyüzü, su, rüzgârda savrulan yapraklar gibi doğa etkilerini taklit etmek için sınırlanmış tek renk efektler tercih edilmiştir. Aynı zamanda Tang döneminin metal sanatı orijinal formları yumuşatılıp, yeni akıcı hatların elde edilmesi için ince bir değişikliğe gidilmiştir. Bu yeni plastik anlayış, hatların daha yuvarlaklaşmasını gerektirmiş; ağız kenarları yaprak yaprak ayrılarak birçok kap formunda açık şekilde çiçeğe benzer bir şıklık elde edilmiştir.

“Güney Song” Dönemi’nin en eski başlıca işleri Hebei bölgesinde Dingzhou şehrinde üretilmiş olan ve “Ding ware” diye adlandırılan porselenlerdir (Resim 8). Bu porselenler pürüzsüz, fildişi renginde sırlarla kaplanmışlardır. Bu özellikleriyle Tang Dönemi beyaz porselenlerinden bariz bir şekilde ayrılırlar. Düz ve sade sırlanmış olan “Siyah Ding” ve “Kırmızı (kırmızımsı kahverengi) Ding” porselenleri bu dönemin nadir bulunan işleridir. Yalın formlarıyla dikkat çeken Ding porselenleri en çok günlük hayatta kullanılsa da süsleme olarak eklenen lotus, şakayık bitkisi, ejderha ya da balık gibi çok bilinen Song motiflerinin itina ile işlenmesi sonucu değerleri daha da yükselmiştir.

Resim 8: Ding ware, Yonca şekilli beyaz tabak,
10.yy., Ø:13.4 cm.

9-Robert J. Charleston, a.g.e, s.47-48

Bu gibi oyma ve kazıma dekorlarının güneyin gri–yeşil Yueh seladonlarından bir miras olduğu bilinir. Ayrıca bu işler, “Kuzey Seladonları” diye adlandırılan türün diğer Song Dönemi işleri arasında yükselmesine dayanak oluşturur. Lüsterli ve yağ yeşili renklerinde sırla kaplanan pekişmiş gri bünye, bilindiği üzere Song seramiklerinin genelinde tipik olmayan “porselenimsi stoneware” diye sınıflandırılmıştır. Akıcı çizgileri ve mükemmel bir orantıya sahip biçimiyle tasvir edilen Kuzey Song vazosunda şakayık çiçeğinin ritmik süslemeleri, çubuklarla biçimlendirilmiş olup meyilli iniş çıkışlar sırlama yapılmadan önce gerçekleştirilmiştir (Resim 9). Kuzey Seladonları’nın üretildiği başlıca merkezler Shaanxi’deki Yaozhou ve Orta Hunan’da Lin-ju bölgeleridir.

Kuzey fırınlarının diğer ünlü seramikleri, soluk ay ışığından lavanta rengine, hatta mor tonlarına kadar: mavi renkli sırların geniş renk paletine sahip olan Chun seramikleridir. Oldukça kalın uygulanan bu sırlarda genellikle kabın dip kısımlarında akma efektleri görülür. Bu sırlara pişirim öncesinde bakır oksidin sıçratılmasıyla, mor ve crimson kırmızısının müthiş canlılığı kazandırılmıştır (Resim 10). Kuzey Çin’de hanedanlık boyunca üretilen tabaklar, kaseler, kavanozlar, üç ayaklı buhurdanlıklar bu renkli stilin en yaygın formlarıdır.

Resim 9: Kazıma şakayık desenli seladon vazo,

Resim 10: Bakır Oksit sıçratmalı Kuzey Song Hanedanlığı, M.S. 1000-1126 h:24.1cm mavi sırlı Chun seramiği, h:29.1 cm. 12. yy.

XII. yy.ın başlarında sarayın emriyle yapılan ve üretimi sadece 20 yıl kadar devam eden Ju seramikleri, Song Dönemi seramiklerinin en nadiri ve diğerlerinin arasında en titiz çalışılan örnekleridir. Yağmurdan sonraki gökyüzünden esinlenen, olağanüstü güzellikteki Kuzey Seladonları, devetüyü rengindeki bünyesi ve oldukça yalın, açık mavimsi yeşil sırları, özellikle belirginleştirilmiş buz kırığı etkisindeki krakle yüzeyleriyle diğer stillerden ayrılır (Resim 11). Demir oksidin pişirim sürecinde değişik reaksiyonlara girdiği diğer bir seramik tipi Jian işleri olarak anılan “oil spot” (yağ lekeli) sırlı seramiklerdir. Koyu renk sırın yüzeyinde görülen efektler su yüzeyinde toplanmış parlak yağ lekelerini andırır. Küçük, metalik gümüş grisi lekeler nadir bir görünüm oluşmasını sağlar.

Resim 11: Lotus biçimli Ju ware, h.10,5 derinlik 7,6 cm.

İncelikle dekorlanmış Cizhou işleri, isimlerini Hunan-Hebei hattındaki gelenekten alır. Bu işlerde sgraffito desenlerin yapılabilmesi için grimsi stoneware bünye, genellikle uygun beyaz ya da kahverengi bir astarla astarlanmıştır. İnsan figürünün nadiren yer aldığı bu işlerde bitki ve hayvan desenleri, değişik bordür ya da zeminlerde işlenmiştir.

Kuzey Song hanedanlığının en asil ve karakteristik ürünleri seladonlardır. Bu ürünlerin arasından özellikle Zhejiang şehrinde Longquan fırınlarında üretilen seladonlar, Çin seramikleri hayranları için her zaman bir ayrıcalık taşır. Song dönemi, Longquan seladonları bünye olarak porselen karakterine yaklaşır, fakat onu büyük bir üne kavuşturan şey lüsterli ve pürüzsüz yüzeyi ile parlak, açık mavimsi yeşil sırların derinliğidir (Resim 12). Kuzeyde yapılan Ju işlerinden etkiler taşıyan “resmi” Kuan seramikleri de Hangzhou’daki saray için üretilmişlerdir. Koyu gri renkli bünye, kül renginden lavanta rengine gri ya da yeşil renkteki seladon sırlarıyla kaplanmıştır. Bu işlerin ayırt edici

özelliği soğuma sırasında sır yüzeyinde oluşan çatlakların bilinçli olarak arttırılmasıdır. Hangzhou'ya çok yakın olan Jiangxi eyaletinin Ching-tê-Chen (Jingdezhen) bölgesinde yapılan Ch'ing – pai işleri, saf beyaz porselenin donuk mavimsi yeşil renklerde sırlanması sonucu kusursuz bir hünerle çok zarif ve yarı transparan olarak şekillendirilmişlerdir.

Resim 12, Longquan Seladonları, h: 27 cm.

XIII. yy.ın ortalarında Moğolların Çin İmparatorluğuna yeniden saldırması sonucu Song kültürü aşırı derecede etkilenmiş ve seramik sanatında büyük bir düşüş kendini göstermiştir. Bu dönemde Fujian ve Guangdong gibi kıyı şehirlerinden çok fazla kaliteli olmayan, kozmetik kapları, kutular, kahverengi sırlı büyük saklama kapları gibi çok sayıda seladon ve Ch'ing – pai eşya Güneydoğu Asya'ya ve Japonya'ya ihraç edilmiştir.¹⁰

Kubilay Han'ın hükümdar olduğu Yuan Hanedanlığı boyunca (1279 – 1368), Hindistan ve Yakın Doğu için üretilen seladonlar daha çok; geniş tabaklar, şarap kapları gibi formlara sahiptiler. Osmanlı sultanlarının İran seferlerinden dönerken yanlarında getirdikleri ve bugün Topkapı Sarayı'nda çok geniş bir koleksiyonda toplanan bu eserler bu dönem işlerine örnek oluşturur. Bu işler daha önceki işlere göre daha ağır üretilmiş olup, kalıpla veya kazıyarak yapılan dekorlar ilgi çekmektedir. Benzer kaba zevk, o dönemde üretilen Ch'ing-pai işlerinde de görülür. Rölyef süslemelerin kalıplanarak kullanıldığı Shufu işleri Ch'ing-pai'nin diğer gelişim örnekleridir.¹¹ Yumurta kabuğu beyazı (sırda çok hafif bir uçuk mavi ton hissedilir) porselenler diğer işlerden çatlaksız sırlarıyla ayrılırlar. Bununla birlikte, Yuan döneminin sonraki dönemlere öncülük eden en önemli başarısı, XIV. yy.ın ortalarından önce, kobalt oksidin sır altı dekorlarında kullanılmasıdır.

MİNG DÖNEMİ (1368 – 1644)

Bariş ve başarının hakim olduğu bu dönem boyunca seramikçiler son derece grift ve karmaşık formlar ve modeller üretmişlerdir. Dönemin ustaları, kazıma, kalıplama, kesip çıkarma gibi değişik teknikler kullanarak monokrom beyaz porselenler üretmişlerse de, bu dönemin en önemli seramikleri sır altı dekorlu mavi-beyaz işler olmuştur (Resim 13). “Bu dönemin özel bir buluşu da bakır oksidin indirgen ortamda pişirilmesi sonucu elde edilen kırmızı sırlardır. Bu pişirim tekniği diğer renklerde sırların üretiminde de kullanılmıştır”.¹²

Mavi-beyaz dekorlu işlerin başarısı ve seladonların popülaritesindeki gerileme, seramik sanatındaki Song damgasının terk edildiğinin göstergesidir. Zevklerde ve alışkanlıklarda meydana gelen bu değişim endüstriye de yansımıştır. Bu dönemden itibaren eski stoneware üretimi zaman içinde gitgide azalırken, Jingdezhen'de yoğunlaşan porselen fabrikalarında boyut ve üretim miktarı açısından olağanüstü bir artış yaşanmıştır. Bu devrimi başlatan kobalt oksit, muhtemelen Moğollar zamanında İran'dan getirilmiştir.

Resim 13: David Vazoları, Sıratlı kobalt dekorlu porselen, 1351, h: 63.5 cm.

Ming porselenlerinin sırları biraz kalın ve pürüzlü olmaya meyillidir. Bu işlerin en çok hayranlık duyulan örnekleri XV. yy.ın ilk dönemlerinde yapılan mavi-beyaz işlerdir. Burada lüsterli bir görünüm hakim olup dekorlar küçük kabarcıklarla bulanıklaştırılmıştır. Böylece eflatun - mavi görünümler çarpıcı bir şekilde formların üzerinde yüzdürülmektedir. Ünlü Hsuan Tè (1426-35) hükümdarlık damgalı porselenler gibi daha zarif işler saray için üretilmiştir. Porselenler üzerine bu gibi işaretleri koyma alışkanlığı bu dönemde başlamıştır. Dönemden döneme stillerde meydana gelen gelişmeleri takip etmemizi sağlayan bu damgalar, bize riskli bir rehberlik de edebilir: Çünkü

10- Robert J. Charleston, a.g.e., s.49-55.

11- Robert J. Charleston, World Ceramics, Spain, 1981, s. 5

12- Joaquim Chavarria, The Big Book of Ceramics, New York, 1994, s.20-21

Hsuan Tè stili ve onun işareti ileriki yüzyıllarda en çok taklit edilen stil olmuştur. Bununla birlikte Ming dönemi seramikleri arasında alışılmadık sadelikleriyle “tek renk” sırlı işler de büyük bir dikkat çeker. Çok dikkatli bir inceleme altında kendini gösteren “An hua” (gizli) adlı rölyef tekniği, genellikle düz beyaz formlarda tek başına, bazen de mavi-beyaz sır altı dekorlarıyla birlikte kullanılmıştır.

Bir yandan ihraç malı, mavi – beyaz dekorlu porselenlerin ünleri devam etse de imparator Cheng Hua devrinde (1465 – 87) sır üstü boyaları gibi değişik teknikler de kullanılmaya başlamıştır. Düşük sıcaklıkta ayrı bir pişirime tabi tutulması sonucu, belli bir akıcılık kazanarak sırla bütünleşen bu camsı boyaların gelişimi, çok renkli dekorlar için yeni bir kapı açar. Kırmızı, yeşil ve sarı renkteki mücevher benzeri dokunuşların ilk boyanan mavi sır altı dekora eklenmesiyle Tou-ts'ai (zıt renkler) diye adlandırılan, çok beğenilen Cheng Hua uygulamaları ortaya çıkmıştır (Resim 14).

Resim 14: Çok renkli porselen kap, 17.yy. h: 39cm.

Daha belirgin bir Ming çok renkli tekniği olan Fahua dekorlarında ise, bisküvisi yapılmış porselenin üzerine kobalt mavisi, turkuaz, sarı, beyaz gibi renkler, orta sıcaklıkta pişen sırlarla birlikte uygulanır. Burada şekillerin akıp bozulmasını önlemek için, kilden ana hatlar yivli hale getirilmiştir. Bu teknikle üretilen büyük kavanozlar, vazolar ve fiçî şeklindeki iskemlelerde özel bir zenginliğin etkileri görülür. Ayrıca, mavi, kırmızı, yeşil ve turkuaz gibi canlı renklerle boyanan “Swatow ware” tarzı seramikler Avrupa pazarları için Fujian şehrinde üretilmiştir.¹³

QING HANEDANLIĞI (1644 – 1912)

Mançuryalıların istilası Ming Hanedanlığının çökmesine sebep olsa da Yerleşmiş olan Çin kültürü üzerine Mançuryalıların kurduğu geleneksel çizgideki Qing Hanedanlığı sanat çalışmalarını teşvik etmiştir. İmparator Kangxi (1662 – 1722) dönemi çok parlak yaşanmış ve bu dönemde eşi görülmedik bir yenilenme ve teknik ilerleme gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Flemenklere uygulanan ticari yasak ve onların Japonya'ya yönelmesinden dolayı Jingdezhen porselen fabrikaları en çok bu dönemde zorluk çekmişlerdir. Bu fabrikaların yeniden canlanması, 1682 yıllarında imparatorluğun fabrikaları kontrol altına almasıyla sağlanmıştır.

Qing hanedanlığı boyunca üretilen porselenler, Ming ürünlerine göre daha beyaz ve daha düzgün sırlanmışlardı ve öyle büyük bir özenle şekillendirilmişlerdi ki “*Bir Kangxi kabının ayak yuvarlağı bile daima bir hikâye anlatır*”¹⁴ sözü, stilin göstergesi haline gelmiştir. Bu döneme ait işlerin üzerinde Hanedanlık mührü nadiren bulunur; ancak pek çok şekle sahip bu işler bir şekilde güçlü karakterleriyle kendilerini belli ederler. Sert bir kaide, güçlü konturlar ve erkeksi omuz kısmı, formların tipik özellikleri olup genellikle bu yeni tasarım, alışılmadık boyutlardaki vazolarda karşımıza çıkar.

Kobaltın ince katmanlar şeklinde üst üste fırça darbeleriyle uygulandığı Kangxi Dönemi mavi-beyaz işlerinde bir yankılanma etkisi yaratılmıştır. Bununla birlikte “Famille Verte” (Yeşil Aile) diye bilinen temel boyama stilineyse, koyu yeşil ve daha ince uygulanmış bir kırmızının baskın olarak kullanıldığı bir renk paleti sunulmaktadır. Ayrıca bu renkler sarı, eflatun-mor ve siyahla desteklenmiştir (Resim 15). Famille Verte boyalarının bisküvi üzerine sır şeklinde uygulanmış en belirgin ve popüler örneklerini, siyah zemin üzerine yeşil, sarı ve mor gibi başlıca renklerin kullanıldığı alışılmadık güzellikteki “Famille Noire” (Siyah Aile) stili takip eder. Bu stilin sarı zeminli örnekleri “Famille Jaune” (Sarı Aile) olarak bilinir.¹⁵ Bu işlerin XVIII. yy. örneklerinde, erik, şakayık, lotus ve krizantem gibi dört mevsim çiçekleri sürekli işlenen konulardır.

13- Gabriele Fahr-Becker (Ed.), The Book of East Asia, Könemann, France, 1999, s.207

14- Robert J. Charleston, World Ceramics, Spain, 1981, s. 59

15- A. Fulya Eruz, Sabancı Koleksiyonu: Hat- Resim-Heykel-Porselen, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları:61, İstanbul, 1995, s.392-393

Resim 15: Famille Verte dekorlu porselen vazo, Kangxi dönemi, h: 46.3 cm

Yerli tüketim için üretilmiş olan daha sade – tek renk sırlı – işlerde olağanüstü bir teknik ustalık ve maharet görülür; bunlar Kangxi döneminden sonraki dönemlere dek devam eder. Bu işler değişik renklerin farklı tonlarında geniş bir renk tayfı sunar (Resim 16). Yüksek derecede pişirilmiş bakır esaslı “Sang – de boeuf” öküz kanı kırmızısı rengindeki sırların en beğenilen türleri Erken Ming Dönemi’nde üretilmiş, sonraki dönemlerde fırınlarda gerçekleşen değişimle mavi ve mor tonlarına giden, Fransızların “Flambe” dedikleri işler ortaya çıkmıştır. Ayrıca birçok kobalt mavisi tonunda iş ve “ayna siyahı” denilen lüsterli iş de bu grupta yer alır ve genellikle sır üstü yıldızla dekorlanmıştır. Geç Kangxi saray zevki, benekli pembemsi-kırmızı “peach bloom” (şeftali çiçeği) ve “clair de lune” gibi çok açık, soluk mavi sırlı daha rafine işleri yansıtır. Zarif formlarıyla ve nadir bulunan renkleriyle bu parçalar, kısa süren Yung Cheng Dönemi’nde (1723 –35) ün kazanmıştır. Ding, Ju ve Kuan gibi birçok klasik Sung sırlarının yeniden canlanması, bu dönemin belirgin bir özelliğidir.

Resim 16: Qing Hanedanlığı, Kangxi ve Yung Cheng Dönemi monokrom sırlı vazolar

Bununla beraber bu dönemin en etkili değişimi, Famille Verte stiline yerine Famille Rose dekorlama tarzının geçmesidir. Bu stil ismini o dönemde Avrupa’dan yeni yeni temin edilen gül pembesi boyadan alır. Fakat asıl karakterini renklerin gölgeli tonlar halinde kullanılmasına olanak sağlayan opak beyaz sıra borçludur. Açık pembe, yeşil, sarı ve mavi renkler özellikle kuş ve çiçek motiflerinin renklendirilmesinde kullanılmıştır. Yine de tüm bu çabalar ve gayretler eski zamanın yerine konulamayan ustalığını ve Çin porseleninde yaratıcılığın sona erdiğine işaret eder. Chia Ching Dönemi (1796-1820) ve sonrası var olan modellerin artan sayılarda ruhsuz tekrarları, hammadde kalitesinde ve ustalığındaki azalmayı açıkça gösterir. Jingdezhen’de üretilmiş olmayıp sınırlı sayıda Avrupa’ya ihraç edilen iki grup işten birincisi, Fujian Bölgesi’nde üretilen “blanc de chine” diye adlandırılan, süt beyazı renginde, kaliteli ve çoğu kısmı dekorsuz olan Te-hua porselenleridir. İkinci grup işler ise Jiangsu ilinin Yixing bölgesinde üretilen ilginç tasarımlı, sırsız, kahverengi stoneware çaydanlıklardır. Bu her iki tip uygulamanın, dönemin çağdaşı geç XVII. ve erken XVIII. yy. Avrupa seramikleri üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Bu tarihlerde, Avrupa’da var olan Çin porseleni toplama modası, artarak birçok görkemli evde “porselen odası” oluşturmaya dönüşmüştür. En ateşli koleksiyoner Dresden Sarayı’nın tamamını doğu ve batı porselenleriyle süsleme projesini tasarlayan, Meissen Fabrikası’nın hamisi Saxonya Kralı Augustus’tur (1699 –1733).¹⁶

Hindistan ticaretinin hızlı gelişimi sonucu 1699’da Canton Limanı’nın yeniden açılmasıyla çok büyük sayılarda mavi-beyaz dekorlu veya Famille Verte stilinde porselen eşya ithal edilmiştir.

XVIII. yy.ın başlarında Avrupa’da porselen fabrikalarının seri üretime geçmesiyle Çin porselenlerinin Avrupa’ya girişi büyük ölçüde azalır. Ancak yine de Çin seramiklerine duyulan Batılı ilgi devam etmiş, bu yüzden XX. yy.ın başlarında Çin’de daha eski toprak altı eserlerinin gün ışığına çıkarılması için kazılara başlanmıştır.

SONUÇ

Çin tarihinde farklı hanedanlık dönemlerinde farklı etkiler altında kalan seramik üretimi, dönemin kültürel, coğrafi ve sosyolojik yapısından etkilenecek çeşitli nitelikler kazanmıştır. Burada hammadde kaynakları, teknolojik ilerlemeler ve

kusursuz el işçiliği kadar, yaşanan savaşlar, işgaller, göçler ve inanç unsuru fazlasıyla etkili olmuştur. Günlük kullanım eşyalarının yanı sıra, tören kapları, saray ve tapınaklar için özel olarak üretilmiş seramikler bölgelere ve dönemin zevkine göre büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Üretimdeki bazı teknikler, pişirim yöntemleri, sır ve bünye yapıları gibi unsurlar hanedanlık değişimlerinde zaman zaman korunup devam ettirilirken bazen de terk edilerek yeni yapılar tercih edilmiştir.

Çok büyük bir coğrafyaya yayılan Çin’de, güçlü ve uzun süren hanedanlıklar boyunca seramik sanatı saray tarafından desteklenmiş, çok değerli sanatçılar yetişmiştir. Çin seramik sanatı, kendi çevresindeki uzak doğu ülkelerinin seramik üretimini etkileyerek bu merkezlerde yeni etkileşimli üretimlerin doğmasına sebep olmuştur. Batı’nın porseleni tanımasıyla, üretim miktarı arttırılmış ve Çin porseleni çok uzak ülkelere ihraç edilmiştir. Çin, tüm dünyada eskiden beri porselenin anavatanı olarak tanınmaktadır. Çinlilerin “*Çanak çömleğin icadı tüm insanlığa aittir. Ancak, porselen Çin’in icadıdır*”¹⁷ sözü Çin’in dünya seramik tarihine büyük katkısını kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

- ARCASOY, Ateş, Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1983.
- ARCASOY, Ateş, “Shanghai Müzesi’nde Eski Çin Seramikleri”, Seramik Sanat, Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı 12.
- CHARLESTON, Robert J., World Ceramics, Spain, 1981.
- CHAVARRIA, Joaquim, The Big Book of Ceramics, New York, 1994.
- ERUZ, A. Fulya, Sabancı Koleksiyonu: Hat-Resim-Heykel-Porselen, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 61, İstanbul, 1995.
- FAHR-BECKER, Gabriele, The Book Art of East Asia, Könemann, France, 1999.
- FISHER, Stanley W., Fine Porselen and Pottery, Galley Press, Hong Kong, 1981.
- TICHANE, Robert, Celadon Blues, U.S.A., 1998.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Six_Dynasties, E.T.25.01.2010

17- Ateş Arcasoy, Shanghai Müzesi’ndeki Eski Çin Seramikleri, Seramik Sanat, Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı 12, s. 52.